

liberation struggle, victims of repression, famine and punitive operations, fighters for freedom of Ukraine. Thousands of human bodies were hastily covered with earth to pluck from the explosions of bombs and shells, heartless dumped in pits, roadside ditches, gullies and pits

The author analyzes activity community institutions of Ukraine and Germany in the context of search and reburial of victims of World War II the end of the XX - the the beginning of XXI century. Consider the work German War Graves Commission, Ukrainian public association "Union" People's memory" and other public activity community of the two countries in search exhumation reburial and perpetuate the memory of victims of World War II in Ukraine in 1991-2014 years.

The purpose of this article carries out a comprehensive analysis of public institutions in Ukraine and Germany in the context of search and reburial of victims of World War II in the late XX - early XXI century.

The objects of the research in the article are the social organizations to search and reburial of victims of World War II in international relations Ukraine and the Federal Republic of Germany.

The subject of the study is the work and development of NGOs in cooperation Ukraine and Germany.

Keywords: *Ukraine, Federal Republic of Germany, World War II, victims of war, of search, exhumation, reburial*

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 94: 801. 82 (477) «1932/1933»

**Євгеній Павловський
(Київ)**

ГОЛОДОМОР 1932-1933РР У СВІТЛІ ОПУБЛІКОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Статтю присвячено дослідженню джерельної бази українського голодомору на основі якої стало можливим дослідження наукової проблематики голодомору. Головна увага в статті звертається на архівні документи, що були раніше не опубліковані, а також на збірники документів опублікованих на початку 90 рр. Також дається аналіз джерельних досліджень голодомору багатьма українськими науковцями. Актуальність даної статті полягає в тому, що дана наукова проблематика була практично недослідженою в радянські часи оскільки радянська влада будь-якою ціною намагалася приховати навіть сам факт голодомору в Україні. Лише з розпадом СРСР та проголошенням незалежності України вітчизняні науковці отримали повноцінну можливість досліджувати тематику українського голодомору. Необхідно, щоб сучасне українське суспільство добре засвоювало трагічні уроки минулого і робили все можливе, щоб у майбутньому подібного більше не повторювалося.

Ключові слова: *джерельна база, голодомор, архівні документи, громадські організації, геноцид.*

Основною джерельною базою з вивчення проблематики голодомору 1932-1933 рр. в Україні та діяльності українських та закордонних

громадських організацій для допомоги голодуючим є архівні джерела як в Україні, так і за кордоном. До цих джерел також відносяться періодичні видання діаспорних газет, журналів та іншої преси з якої представники української діаспори дізнавалися про стан справ в Україні в той час і намагалися допомогти голодуючому населенню України створюючи з цією метою різні громадські організації та об'єднання і звертаючись за допомогою до відомих американських та європейських політиків. Комплексна неупереджена оцінка явища, що в останні роки увійшло до свідомості українців як голодомор-геноцид 1932-1933 рр., узагальнення напрацювань істориків як українських, так і зарубіжних, а також демографів та правників щодо його дослідження неможливі без розгляду джерелознавчого аспекту проблеми. Саме з цієї точки зору слід розглядати діяльність у зазначеному напрямку державних архівів України [1, с.10]. Актуальність даної статті полягає в тому, що дана наукова проблематика була практично недослідженою в радянські часи оскільки радянська влада будь-якою ціною намагалася приховати навіть сам факт голодомору в Україні.

Метою цієї статті є висвітлення наукової проблематики голодомору в Україні на основі опублікованих джерел, переважно зарубіжних.

Йдеться про їхній внесок у становлення сучасної вітчизняної історіографії голодомору, пошук нових архівних документів, їх опрацювання та введення до наукового обігу, та зрештою розширення документальної бази дослідження історії голодомору. По суті здійснюється документальна фіксація історії голодомору, збирання доказової бази, тези про те, що він був штучно організованою акцією сталінського комуністичного режиму проти українського селянства. Дослідження цієї теми передбачає джерелознавчу критику, тобто так званий архівно-документний сегмент – визначення потенційної можливості тих нових архівних документів, що повсюдно вводяться до наукового обігу. Ретельна оцінка діяльності державних архівів України по розширенню документної бази історії голодомору є головною складовою дослідження цієї важливої теми [1, с.20]. Тим більше, що останнім часом жодні виступ чи стаття політика, демографа, правника та історика пов'язані з темою голодомору не обходяться без посилання на архівні документи. В діяльності державних архівів України із розширення документної бази дослідження голодомору можемо чітко виокремити чотири важливі моменти: по-перше, це необхідність формування доказової бази голодомору як геноциду проти українського народу. По-друге, існує потреба в розширенні й доповненні фактографічної бази для формування сучасної офіційної політики пам'яті в Україні. По-третє, діяльність архівів по

розширенню документної бази є свого роду пошуком додаткових аргументів в постійних дискусіях, що постійно ведуться, зокрема, з російським, а подекуди й українськими істориками, політтехнологами, політиками, що доходять у своїх писаннях до заперечення не тільки голодомору-геноциду, а й навіть голоду в Україні 1932-1933 рр. Четвертим аргументом на користь актуальності цієї проблеми є те, що діяльність державних архівів з виявлення нових документів про голодомор допомагає ліквідувати документний дефіцит по окремих сторонах зазначеної теми, зокрема не підтверджені раніше документальні факти селянського опору геноциду. В останні роки в Україні відбулося суттєве збільшення археографічного фонду теми голодомору. Архівістам та історикам вдалося опублікувати великі фундаментальні збірники документів. Це, по суті видання всеукраїнського масштабу. Йдеться про відомі збірники документів 1990 та 1992 рр., та найбільше з подібних видань – збірник 2007 р., упорядником якого є професор Р. Я. Пиріг. В ньому вміщено 681 документ з фондів українських та російських архівів. На ролі архівів та їхніх зібрань в дослідженні голодомору вже неодноразово наголошували історики та археографи. Останнім часом архівістам та історикам вдалося здійснити ретельну класифікацію документів за темою голодомору. Всі ці документи добре науково опрацьовані. При виокремленні форм та напрямків діяльності державних архівів щодо розширення документної бази дослідження голодомору, йдеться передусім про подальше виявлення документів [2, с.12].

Зрозуміло, що поповнення бази документів здійснюється зараз переважно за рахунок отримання копій документів із зарубіжних архівосховищ, а також створення нових колекцій документів зусиллями архівістів та істориків. Йдеться про записи усних свідчень. Всі документи наших архівосховищ добре відомі, їх описано, але не секрет, що інтерес істориків, дослідників до тих чи інших питань періодично або активізується, або згасає залежно від соціальних запитів. З цієї причини існує ще дуже великий масив документів, яких і досі не торкалася рука істориків. В зазначеному вище вагомому збірнику документів, упорядником якого є Р. Я. Пиріг опубліковано 74 документи місцевого значення [2, с.15]. Проте на сьогодні виявлено сотні тисяч подібних документів. Новий масив документів зазначеного періоду, який лише нещодавно став доступним для дослідників і є цінним джерелом з історії голодомору-, це метричні книги та книги реєстрацій актів цивільного стану. При їх дослідженні велике значення має налагодження спільних зусиль, спільної діяльності істориків та демографів. Історики та архівісти поклали великі надії на метричні книги для того, щоб

документально підтвердити кількість жертв голодомору. Зважаючи на їхню цінність як історичного джерела, архівісти провели велику роботу з приймання метричних книг, книг реєстрацій смертей відділу запису актів цивільного стану. Неможливо, мабуть знайти якийсь один найголовніший документ, який би засвідчив злочин Сталіна та московського керівництва проти українського селянства. А тому в даному напрямі потрібні комплексний підхід, збір всіх абсолютно дотичних до цієї теми документів, що всією своєю сукупністю уможливають висновок про голодомор як геноцид українського народу. Важливим завданням архівістів є активізація публікації документів, адже й до сьогодні збірників документів всеукраїнського рівня підготовлено ще дуже й дуже мало. Виявлені архівістами документи засвідчили вражаючу за своїми масштабами картину лиха в Україні. Вони досить чітко висвітлювали лінію адміністративного тиску союзного керівництва в справі хлібозаготівель, примусового вилучення зерна, застосування з цією метою репресивних заходів проти селянства, колгоспного та партійного активу. З документів поставала страшна картина наростання в Україні продовольчих труднощів, а потім-масового голоду, смертності, непоодиноких випадків людоїдства. В ході підготовки збірника в архіві були виявлені також документи, за якими виразно простежуються дії керівників республіки – Косіора, Чубаря та інших, які в екстремальній ситуації не змогли протистояти Сталіну в проведенні злочинної, згубної для українського народу продовольчої політики, а тому є відповідальним за трагедію. Збірник посилювали ґрунтовні статті вчених-істориків які з нових позицій висвітлювали найважливіші аспекти болючої й складної проблеми [3, с.20].

Більшість наукових положень цих статей не втратили своєї актуальності й нині. Йдеться, зокрема, про хід та наслідки форсованої колективізації, що призвела до глибокої кризи сільськогосподарського виробництва, злочинні дії Сталіна та його оточення в проведенні продовольчої політики, соціально-економічні та політичні причини голоду. В державних архівах України, в інших архівосховищах зберігаються ще чимало документів із згаданої тематики, які й досі є закритими для науковців, хоча за своїм змістом та значенням можуть поглибити наші знання про обставини, причини та наслідки трагедії 1932-1933 рр., конкретизувати страхітливі події тієї доби стосовно окремих районів, міст та сіл. Враховуючи закарбованість в історичній пам'яті українського народу трагедії 1932-1933 рр. та необхідність її осмислення на базі глибокого вивчення архівних документів, співробітники ЦДАГО України підготували новий збірник з цієї тематики «Голодомор

1932-1933 рр.: злочин влади-трагедія народу. Документи та матеріали» присвячені 75 річниці страшної трагедії [3, с.20]. До нього включено 163 документи за січень 1932-липень 1933 рр. із фондів Компартії України. За своїм складом змістом та походженням – це доповідні записки, зведення інформації відділів та відповідальних інструкторів ЦК КП(б)У, уповноважених з хлібозаготівель, секретарів райкомів, міськкомів та обкомів партії, працівників органів ДПУ тощо. Документи розкривають також характер та масштаби репресивних дій влади стосовно господарств та осіб запідозрених у зриві хлібозаготівельної кампанії: арешти, засудження, ув'язнення та розстріли, виключення з колгоспів, виселення за межі населених пунктів, конфіскація майна та накладання грошових штрафів, занесення сіл на так звані чорні дошки, заборона населенню виїжджати за межі України. В збірнику наведено численні факти брутальних дій ряду працівників партійно-радянського апарату проти селян з метою за будь-яку ціну виконати нереальний план хлібозаготівель, знуцання активу над колгоспниками та одноосібниками, побиття та навіть вбивства людей, руйнування їхніх осель та пограбування майна. Документи свідчать про привласнення продовольчих ресурсів колгоспними працівниками. Архівні документи опубліковані і ті, що зберігаються в архівах України та Росії та деяких європейських країн мають незаперечні докази штучного походження голоду в Україні. Від часів голодомору минуло більше 70 років. Багато стерлося з пам'яті про ті страшні часи, більшість документів про голодомор не потрапили в архіви, а ті, що потрапили не всі збереглися. Тому нам слід шукати та знаходити нові документи і матеріали, робити все для того, щоб про голодомор знали б усі, щоб це більше ніколи не повторилося [4, с.20].

Важливим і поки що єдиним в своєму роді є збірник «Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932-1933 рр. в документах ДПУ-НКВС». З усього масиву документів упорядники відібрали, що стосувалися безпосередньо виконавців творення голодомору 1932-1933 рр. на селі – органів ДПУ-НКВС. Органи ДПУ мали необмежену владу. Це був репресивно-каральний орган, за допомогою якого державна влада організовувала свої накази та постанови тощо. До його завдань входило: вивчати ставлення партійців та комсомольців на селі щодо хлібозаготівель, виявляти та ліквідувати антипартійні та антирадянські настрої селян. В збірнику М. Мухіної «Упокорення голодом» представлені документи, що зберігаються за межами України. Автором опубліковані італійські, німецькі, британські дипломатичні документи, повідомлення світової преси, записи свідчень Конгресової Комісії США. Збірник складається з вже опублікованих матеріалів за кордоном, тому, як

зазначає Мухіна, перевага віддавалася іншомовним документам. Цінність джерел особового походження зумовлюється особливостями їхнього походження, оскільки вони належать конкретному автору, а відтак відображають безпосереднє сприйняття ним навколишнього світу, історичних подій та явищ. Документи, що стосуються голодомору-геноциду 1932-1933 рр. зберігаються в різних архівних структурах. Осмислення драматичних сторінок історії голодомору 1932-1933 рр., що став небаченим в світовій історії випробовуванням на виживання, міцність, незламність та витривалість української нації, не припиняється впродовж восьми десятиріч. Незважаючи на чисельні праці, створені в Україні та за рубежом, актуальність дослідження цієї проблеми та інтерес до неї не згасають, тому, що неможливо збагнути мотиви політики штучної смерті та змиритися з масштабами її жертв. Досі залишається багато утаємничених обставин голодомору та нез'ясованих питань, відповіді на які можна отримати шляхом поглибленого вивчення архівних документів та свідчень очевидців, як опублікованих, так і тих, що залишилися неопублікованими. Все це надає актуальності джерелознавчим дослідженням, покликаним провести своєрідну «ревізію» джерельної бази голодомору, додатково проаналізувати їх під кутом зору про мотиви організації штучного голоду на найродючішій землі планети, з'ясування його запрограмованого та цілеспрямованого характеру. Вагомим та свого роду унікальним за своїм наповненням є збірник «Голодомор 1932-1933 рр. в Україні за документами політичного архіву МЗС ФРН», в якому представлені копії службових повідомлень німецьких дипломатів уряду своєї країни та їх переклад українською мовою. В документах простежується неупередженість висновків про масштаб гуманітарної катастрофи, що спіткала Україну в 20 столітті [5, с.20].

Німецькі дипломати були свідками того часу, тому доповідали про те, що бачили на власні очі. В збірнику представлені документи 1932-1934 рр. Найпоширенішими видами документів є звіти, витяги із звітів, повідомлення про стан справ у державі тощо. Отже в документальних збірниках упорядники дають об'єктивну історичну оцінку подіям в українському селі в 30 рр. 20 століття та чітко простежують, що процес творення голоду – це свідомо каральна акція, спрямована проти українців, це геноцид української нації. Винятково важливу роль в збагаченні джерельної бази для дослідження масштабів та трагічних наслідків голодомору відіграли місцеві історики, краєзнавці та архівісти, стараннями яких було виявлено та оприлюднено численні регіональні збірники документів та записи свідчень очевидців які засвідчили, що голодомор торкнувся всієї території України, мав масовий

характер та призвів до мільйонних жертв [5, с.25]. Цінними з погляду джерельної інформації є документи ДПУ про масові репресії проти українського селянства та інтелігенції. Доповідні записки обкомів партії розкривають жахливу картину голоду 1932-1933 рр., а райкомів- подають фактичний матеріал по кожному району, місту, селу. Документи місцевих партійних радянських органів, підприємств, установ та організацій показують перебіг подій голоду, персоніфікацію його творення, фіксацію масової смертності людей, канібалізм. Документи зарубіжних дипломатичних установ, політичних та громадських організацій цінні тим, що виступають першоджерелом тих часів. Італійські та німецькі дипломати були свідками голоду, описували його наслідки та перебіг в своїх звітах та повідомленнях. Твори громадських, державних та політичних діячів були важливим джерелом розуміння творення політики вищого керівництва СРСР. В них вони викладали своє бачення на розвиток суспільного, економічного, політичного та державного життя. Окрему групу джерел становлять періодичні видання. На їхніх шпальтах вміщувалися замітки, кореспонденції, інформативні зведення, де висвітлювалася робота місцевих партійних осередків, громадських організацій та освітніх закладів у здійсненні політики партії в областях України. Проте періодика того часу була занадто політично та ідеологічно заангажованою, що вимагає нині критичного ставлення до тих матеріалів, що можна знайти в них. В умовах оновлення тема голодомору 30 рр. минулого століття виявилася в центрі уваги як науковців, так і суспільно-громадської думки в Україні. Таке співголосся співпало з вимогами та викликами часу та спричинилося до активного висвітлення цієї теми. Публікації на тему голодомору- від невеличких матеріалів на шпальтах газет аж до солідних наукових фоліантів- нині складають величезний історіографічний та джерельний доробок [6, с.20].

Наразі наукова спільнота спираючись на різнопланові джерела та враховуючи число жертв голодомору та ту демографічну яму, що утворилася внаслідок цього, практично одностайні у висновку: 1932-1933 рр. були роками цілеспрямованого нищення власного народу терором голоду. Зрозуміло, що всебічне осмислення цієї теми, як і поглиблення її фактографічної складової, ще не завершені. А відтак постає питання: яких теоретико-методологічних підходів вимагає ця тема? І ще один ракурс, який нині активно розробляє вітчизняна історіографія. Маються на увазі спроби науковців розглядати голодомор 1932-1933 рр. як засіб радянської системи для, по-перше, упокорення та уярмлення української людності і перш за все

селянства, як носія української ментальності, духу і культури, а по-друге, для нищення українського самостійництва та українського буржуазного націоналізму, його носіїв та передової, патріотично свідомої української інтелігенції [7, с.15] Поглиблення теми в такому ракурсі дасть можливість не лише більш виразно й рельєфно показати обличчя тієї влади, але й краще зрозуміти реалії сьогодення, в тому числі й ті, що пов'язані з проблемою самоідентифікації українців, їх історичної пам'яті та самосвідомості. Отже історія голодомору-геноциду в Україні 1932-1933 рр. вимагає не лише об'єктивності, але й висвітлення її у вимірах людського життя. Ця аксіома-вимога є атрибутом у вивченні будь-якої сторінки людського буття, навіть тієї, що розповідає про далеке минуле. Це стандарт сучасної світової історіографії. Тим паче цей стандарт доречний при висвітленні та осмисленні української трагедії. Він дає можливість сказати всю правду про голодомор-правду, якої ніколи забагато не буває. Саме на цих магістральних напрямках і перебуває наша вітчизняна історіографія. Щоденна львівська газета «Діло» ретельно відслідковувала події в Радянській Україні. Це було не легко. Адже кордон по Збручі став майже непроникливим в прямому та переносному значеннях. Іноземні журналісти акредитовані в Москві не могли в 1933 році дістатися України. Жодного свого кореспондента газета «Діло» чи інша газета в УСРР та СРСР не мала. Ніхто в той час в Радянській Україні не відважувався виписувати галицьку періодику. І все таки у Львові виловлювали поміж офіційними публікаціями в радянських виданнях вістки, які могли пролити світло на події в Україні, зокрема в селах. Ретроспективний документальний масив свідчень про жахливу трагедію України, спричинену радянським тоталітарним режимом-голодомор 1932-1933 рр., це та частина Національного архівного фонду, що зберігаються в державних та галузевих архівах України та датується початком 30 рр. Із зрозумілих причин перші документальні публікації про голодомор не могли базуватися на цих джерелах. Першість у розкритті цього злочину належить західним вченим та дослідникам української діаспори. Впродовж понад півстоліття про голодомор розповідали лише документи, що перебували поза впливом ідеологічної машини радянської тоталітарної системи [8, с.23].

За видовою ознакою їх можна віднести до свідчень сучасників, яким пощастило врятуватися та виїхати за кордон або іноземців, які не побоялися розповісти правди про події 30 рр. на теренах Радянської України. До 20 річниці трагедії в Канаді силами дослідників та політиків української діаспори, були підготовлені два томи англомовної «Білої книги про чорні справи Кремля», значні за обсягом та кількістю вміщених там свідчень. Це

очевидно було пов'язано із значною кількістю біженців з Радянської України, що принесли на Захід свою правду про трагедію України. Наступний етап у здійсненні документальних публікацій був пов'язаний із роботою Комісії Сенату США з іноземних справ, яка в серпні 1984 року провела окремі слухання з проблеми голоду 1932-1933 рр. в Україні [9, с.25]. Матеріали цих слухань, в тому числі оприлюднені свідчення вцілілих жертв або свідків голодомору, були надруковані окремим виданням. В 1987 році у формі газетних та журнальних публікацій закордонної україномовної преси були опубліковані кілька документів з дипломатичних архівів Італії та Німеччини. Це фактично стало проривом у цю тему, оскільки вже наступного року з'явилися публікації з Британії, звіти італійських консульств в Києві, Харкові, Ленінграді, Одесі та посольства в Москві за 1932-1935 рр. Всі ці, а також кілька інших документальних видань стали результатом діяльності кількох міжнародних громадських організацій. Принципово інший характер мали документи з Дніпропетровських архівів, якимось дивом врятованих від знищення на початку радянсько-німецької війни 1941-1945 рр. та вивезених на Захід. Вони містять різномірну політичну, господарську й ідеологічну документацію окружного й районного рівня за 1929-1933 рр. Тим часом із послабленням репресивного та ідеологічного тиску, намітилися зрушення щодо розкриття теми голодомору і в самій Україні. До наукового і суспільного обігу було введено чималий масив документів партійних та силових структур, вищих органів влади та управління, зарубіжних джерел та низової регіональної ланки в Україні. Після того головне завдання архівістів та науковців полягало вже в розширенні джерельної бази за рахунок детального висвітлення регіональних документних масивів про голодомор. Переважно на місцевих архівних фондах базований документальний збірник Дніпропетровського університету «Народна трагедія: Документи та матеріали про голод 1933 із 49 документів». До суттєвих археографічних недоліків видання слід віднести відсутність загального переліку документів, дивний географічний індекс без посилань на сторінки книги, неповні пошукові дані у легендах до документів. В 1993 році житомирські архівісти видали невеликим накладом збірник документів та спогадів. Опубліковано 37 документів з 10 фондів Державного архіву Житомирської області-переважно інформації районних комітетів, зведення силових структур про процес наростання продовольчих ускладнень, розвитку голоду, настрої населення, констатація численних випадків голодних смертей та людоїдства [9, с.30].

Підсумовуючи все вищесказане можна з впевненістю сказати, що дослідження найстрашнішої трагедії нашого народу, а саме голодомору 30

рр. не провадилися б, якби не було досить значних джерел які стосувалися цього періоду і які дозволили досконало дослідити причини появи та наслідки голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Біля витоків джерельної бази дослідження голодомору стоять автори журнальних та газетних повідомлень, статей, що почали друкуватися на Заході вже з другої половини 1932 року. Ці повідомлення слід розглядати одночасно і як джерела, що містять конкретний фактичний матеріал, і як наукові праці, оскільки в них вперше дається оцінка та аналіз тих трагічних подій.[10, с.30] Джерельна база дослідження українського голодомору почала поповнюватися новими, раніше невідомими для науковців документами, що були із зрозумілих причин засекречені в часи радянської влади яка категорично не визнавала навіть факту існування голоду в Україні. Лише з розпадом СРСР в перші роки незалежності України українські дослідники вперше отримали можливість опрацювати вже розсекречені документи, що стосувалися голодомору. Згодом ці документи стали доступними і для всієї української громадськості.

Джерела та література:

1. Державний архів Служби безпеки України міста Києва (далі – ДАСБУ). – Ф.1. – Оп. 2. – Спр. 110. – арк. 4.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО). – Ф.2. – Оп. 4. – Спр.310. – арк. 10-12.
3. Вакулишин С. М. Голодова катастрофа в Києві // С. М. Вакулишин. – К., 2005. – 20 с.
4. Воля О. Мор: Книга буття України // О. Воля. – К:2002. – 40 с.
5. Гришко В. Москва сльозам не вірить // В. Гришко. – К: Юніверс. – 2003. – 10 с.
6. Конквест Р. Жнива скорботи // Р. Конквест. – К:Либідь. – 1993. – 23 с.
7. Сергійчук В. Як нас морили голодом // В. Сергійчук. – К:2006. – 30 с.
8. Кульчицький С. В. Ціна великого перелому // С. В. Кульчицький. – К:1991. – 20 с.
9. Кульчицький С.В. Новітня історія України // С. В. Кульчицький. – К:2002. – 10 с.
10. Кульчицький С. В. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення // С. В. Кульчицький. – К:2007. – 20 с.
11. Кульчицький С. В. Український голодомор 1932-1933 рр.: інтерпретація фактів // С. В. Кульчицький. – К:2008. – 12 с.
12. Кульчицький С. В. Внутрішні ресурси соціалістичної індустріалізації // С.В. Кульчицький. – К:1979. – 10 с.
13. Кульчицький С. В. Історія Української РСР // С. В. Кульчицький. – К:1989. – 10 с.
14. Кульчицький С. В. Історія України // С. В. Кульчицький. – К:1993. – 12 с.

15. Кульчицький С. В. Хрестоматія з історії України // С. В. Кульчицький. – К:1998. – 10 с.
16. Кульчицький С. В. Український голодомор в контексті політики Кремля початку 1930 рр. // С. В. Кульчицький. – К:2014. – 10 с.
17. Марочко В. І. Голодомор 1932-1933 рр. в Україні: хроніка // В. І. Марочко. – К: Києво-Могилянська академія. – 290 с.
18. Мицик Ю. Український голокост 1932-1933 рр. // Ю. Мицик. – К:2005. – 27 с.

References

1. DerzhavniyarkhivSluzhbibezpekiUkrainimistaKieva (dali – DASBU). – F.1. – Op. 2. – Spr. 110. – ark. 4.
2. Tsentralniyderzhavniyarkhivgromadskikhob'ednanUkraini (dali -TsDAGO). – F.2. – Op. 4. – Spr.310. – ark. 10-12.
3. Vakulishin S. M. Golodova katastrofa v Kievi // S. M. Vakulishin. – K., 2005. – 20 s.
4. Volya O. Mor: Kniga buttya Ukraini // O. Volya. – K:2002. – 40 s.
5. Grishko V. Moskva slozam ne virit // V. Grishko. – K: Yunivers. – 2003. – 10 s.
6. Konkvest R. Zhniva skorboti // R. Konkvest. – K: Libid. – 1993. – 23 s.
7. Sergiychuk V. Yak nas morili golodom // V. Sergiychuk. – K:2006. – 30 s.
8. Kulchitskiy S. V. Tsina velikogo perelomu // S. V. Kulchitskiy. – K:1991. – 20 s.
9. Kulchitskiy S.V. Novitnya istoriya Ukraini // S. V. Kulchitskiy. – K:2002. – 10 s.
10. Kulchitskiy S. V. Golodomor 1932-1933 rr. yak genotsid: trudnoshchi usvidomlennya // S. V. Kulchitskiy. – K:2007. – 20 s.
11. Kulchitskiy S. V. Ukrainskiy golodomor 1932-1933 rr.: interpretatsiya faktiv // S. V. Kulchitskiy. – K:2008. – 12 s.
12. Kulchitskiy S. V. Vnutrishni resursi sotsialistichnoi industrializatsii // S.V. Kulchitskiy. – K:1979. – 10 s.
13. Kulchitskiy S. V. Istoriya Ukrainskoi RSR // S. V. Kulchitskiy. – K:1989. – 10 s.
14. Kulchitskiy S. V. Istoriya Ukraini // S. V. Kulchitskiy. – K:1993. – 12 s.
15. Kulchitskiy S. V. Khrestomatiya z istorii Ukraini // S. V. Kulchitskiy. – K:1998. – 10 s.
16. Kulchitskiy S. V. Ukrainskiy golodomor v konteksti politiki Kremlya pochatku 1930 rr. // S. V. Kulchitskiy. – K:2014. – 10 s.
17. Marochko V. I. Golodomor 1932-1933 rr. v Ukraini: khronika // V. I. Marochko. – K: Києво-Могилянська академія. – 290 с.
18. Mitsik Yu. Ukrainskiy golokost 1932-1933 rr. // Yu. Mitsik. – K:2005. – 27 s.

Анотация

Статья посвящена исследованию источниковой базы украинского голодомора на основе которой стало возможным исследование научной проблематики голодомора. Главное внимание в статье обращается на архивные документы, которые были ранее не опубликованные, а также на сборники документов опубликованных в начале 90 гг. Также дается анализ исходных исследований голодомора многими украинскими учеными. Актуальность данной статьи заключается в том, что данная научная проблематика была практически неисследованной в советские времена так советская власть любой

ценой пыталась скрыть даже сам факт голодомора в Украине. Только с распадом СССР и провозглашением независимости Украины отечественные ученые получили полноценную возможность исследовать тему украинской голодомора. Необходимо, чтобы современное украинское общество хорошо усваивало трагические уроки прошлого и делали все возможное, чтобы в будущем подобное больше не повторялось. Целью этой статьи является освещение научной проблематики голодомора в Украине на основе опубликованных источников, преимущественно зарубежных.

Ключевые слова: ключевая база, голодомор, архивные документы, общественные организации, геноцид.

Annotation

The article is devoted investigates Ukrainian Holodomor of sources on which it became possible to study scientific problems of golodomor. Main focus of the article is drawn to archive documents that were not previously published as well as collections of documents published in the early 90's. Also the analysis of source research golodomor mane Ukrainian scientists. Also focus the article refers to the attempts of Ukrainian scientists to develop the documentary sources, which included the famine in Ukraine and were both classified Soviet Archives. The Soviet State and party archives from 50 in the 20th century were secret and unavailable to scholars. Especially the classified materials were covering the famine of 1932-1933 in Ukraine. The communist regime tried for any price to hide from the world community and from the people of one on the worst of his genocide crime aimed at the destruction of the Ukrainian nation. It is to hide the genocide of Ukrainians by the Soviet authorities after Stalin's death and for his life all the documents concerned the events of 1932-1933 in Ukraine carefully secret to no one learned the truth about the actual murder of an entire people through hunger. Only after the collapse of the Soviet Union and after the proclamation of independence of Ukraine, Ukrainian scientists were able to study the documentary sources of the famine in the archives which gradually became available to researchers. Today the scientific theme of famine in Ukraine is represented by quite a significant legacy of documentary sources. For 90 years many domestic and diaspora of the researchers were able to widely acquainted with the main sources of scientific problems of famine. This is explained primarily by the fact that the previously classified Soviet Archives in Ukraine have become available for research. A huge number of archival material has been developed over the past 20 years. The theme of famine in Ukraine was engaged in a very significant number of scholars, among them note S.Kylchytskyi and V.Marochko who in their treatises used archival sources. Among foreign researchers this issue studied by R. Konkvest and D.Mays. R. Konkvest in his famous work «The harvest of sorrow» on the basis of many archival sources researched the background and causes of the golodomor of 1932-1933 and gave a description of criminal essence of the Soviet regime. Another scientists Dr. Mays in their articles and publications argued that the famine in Ukraine was genocide directed against the Ukrainian people

Key words: source base, golodomor, archival documents, genocide, social organization